

İstanbul Üniversitesi Bilim Tarihi Bölümü Öğrencileri “Cezeri’nin Olağanüstü Makineleri” Sergisinde

Elif Çınar Esatoğlu¹

¹İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilim Tarihi Bölümü III. Sınıf öğrencisi, Bilim Tarihi Kulübü Başkanı

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Elif Çınar Esatoğlu, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilim Tarihi Bölümü III. Sınıf öğrencisi, Bilim Tarihi Kulübü Başkanı
E-mail/E-posta: elifesatoglu58@gmail.com

“Tarihine bak, geleceğini yaz!” ilkesinden hareketle hazırlanan “Cezeri’nin Olağanüstü Makineleri” sergisi 15 Şubat 2019’da İstanbul Maslak’taki UNIQ EXPO’da kapılarını ziyaretçilere açtı. Bu sergide, icatlarıyla modern mekaniğin öncüsü kabul edilen İslam bilgini el-Cezeri’nin (öl. 1206) olağanüstü makineleri, 800 yıl aradan sonra ve 15 yıllık titiz bir çalışmayla yeniden canlandırıldı. Sergi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve İstanbul Cezeri Müzesi’nin desteğiyle hazırlanmıştı. İstanbul Üniversitesi Bilim Tarihi Kulübü, 23 Mart 2019 tarihinde sergiye bir gezi düzenledi. Geziye, Bilim Tarihi Bölümü I-IV. sınıf öğrencilerinden 40 kişi ve Bilim Tarihi Bölümü eski mezunlarından 5 kişi katıldı. Doktora öğrencisi Alper Coplugil, gezide öğrencilere rehberlik etti.

İstanbul Üniversitesi Bilim Tarihi Bölümü öğrencileri “Cezeri’nin Olağanüstü Makineleri” sergisinde.

Sergi, Cezeri’nin kendinden öncekilerden devraldığı ve sonrakilere devrettiği bilimsel ve teknik miras yanında dönemin kültürel atmosferini de yansıtacak şekilde tasarlanmıştı. Sergi öncesinde ziyaretçiler Cezeri’nin hayatını ve mekanik tarihindeki önemini anlatan bir video izlediler. Ardından, mekanik tarihi konusunda genel bilgiler veren “Antik Mısır Mekanığı”, “Antik Çin Medeniyeti Mekanığı”, “Antik Yunan- Roma Mekanığı” ve “Erken İslam Mekanığı” temalı panoları inceledikten sonra aletler bölümüne geçtiler. Bu bölümde, Cezeri’nin tasarladığı 66 mekanik aletin replikası sergilenmekteydi. Bu aletler, tıp, astronomi, buhar makineleri, savaş aletleri, su saatleri ve şifreli aletler kriptografi (şifreleme) temaları altında gruplandırılmıştı. Her alet için hazırlanan bilgi panosunda aletin ne işe yaradığı ve çalışma ilkesi yazılmıştı. Ayrıca ziyaretçi, panoda yazılı adımları izleyerek aleti çalıştırabilmekteydi. Cezeri’den etkilenen bilim adamlarının (Da Vinci, Galileo, James Watt, Takiyüddin vd.) icat ettikleri makinelerin küçültülmüş modelleri de sergide yer almıştı. Sergilenen replikalar, Cezeri’nin Kitabü’l-Hiyel isimli eserinden faydalanan Mühendis Durmuş Çalışkan (1950-2018) tarafından hazırlanmış, oğlu Mehmet Ali Çalışkan’ın (Cezeri Müzesi Müdürü) çabalarıyla sergilenmişti.

Sergi biz öğrencilere, Cezeri’nin geometriyi iyi bildiğini ve geometri ile sanatı birleştiren eserler yarattığını, çeşitli su saatleri tasarladığını öğretti. Örneğin Cezeri’nin bir saatinde, suyun bir yerden diğer bir yere doğru akarken yeterli seviyeye geldiğinde bir bilyenin düştüğüne, çanların çaldığına ve hatta bir orkestranın zaman değişimini davul çalarak haber verdiğine tanık olduk. Saatin üzerinde zamanı gösteren işaretler de mevcuttu. Cezeri, kriptografi ile de ilgilenmişti. Artuklu Sarayı’nın bilgi güvenliği sağlamak için mekanizmalar geliştirmiş, güvenli kapılar ve şifreli sandıklar tasarlamış ve imal etmişti. Cezeri, Saray’da sultanın hayatını kolaylaştıracak robotlar yapmış, bunları tasarlarken insan ve hayvan figürlerini kullanmıştı. Bu robotlar arasında sultana içecek hazırlayan, abdest alırken sabun ve havlu uzatan cihazlar da vardı. Bilim Tarihi öğrencileri olarak sergiden çıkardığımız başlıca sonuç, tarımda kullanılan su taşıma sistemlerinin, hayatımızı kolaylaştıran robotların, mekanik saatlerin ve şifreleme yöntemlerinin gelişmesinde Cezeri ve Cezeri gibi pek çok bilim insanının katkısı olduğu idi.